

ESKİ AHLAT ŞEHRİNDE YERRADARI (GPR) YÖNTEMİ İLE ULU CAMİİ VE BEZİRHANE'NİN GÖMÜLÜ YAPI KALINTILARININ GÖRÜNTÜLENMESİ

 Fethi Ahmet YÜKSEL^a

 Celil ARSLAN^b

Öz

Bitlis İli, Ahlat İlçesi, Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer alır. Ahlat'ın jeomorfolojik ve topoğrafik yapısı; çevresindeki volkanik dağlarının çıkardığı tuf ve lavlardan meydana gelmiştir. Ahlat Paleolitik ve Tunç Çağı'ndan günümüze kadar birçok medeniyete yataklık yapmış ve devletler hüküm sürmüşlerdir. İlçenin adını Urartular döneminde "Halads" dendiği bilinmektedir. İranlılar ve Türkler "Ahlat" olarak tarihsel kaynaklarda ifade etmişlerdir. Ahlat'taki eserler ağırlıklı olarak; Selçuklu, İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerine aittir. Eski Ahlat Şehrinde, Ulu Cami ve Bezirhane (imalathane) yapılarının kalıntılarını bulunduran alanlarda, geçmişte, kısmen arkeolojik kazılar yapılmıştır. Eski Ahlat Şehrinde 2017 Yılında Kazı çalışmalarına başlamadan önce, Ulu Cami ve Bezirhane alanlarında ve çevresinde Arkeojeofizik (GPR) çalışmaları yapılmıştır. Yer Radarı (GPR) ölçümlerinden elde edilen radargramların veri işlem değerlendirilmesinden sonra iki (2D) ve üç (3D) Boyutlu görüntüler elde edilmiştir. Tahribatsız Test Yöntemlerinden (NDT) olan jeofizik ölçümler arkeolojik alanlarda ve tarihi yapılarda fiziksel olarak zarar vermeden iki ve üç boyutlu görüntüleme yapar. Arkeolojik alanların kazı planlamasında ekonomik ve zaman bakımından büyük avantajlar sağlamaktadır. Özellikle Yüksek genlikli anomalilerin lokalize olduğu yerler tercihen kazı planlamasına alınarak arkeolojik sondaj çalışmaları yapılmalıdır. Arkeolojik kazı yapılması planlanan Ulu Cami ve Bezirhane kalıntılarının çevresinde mimari geometrik formlar veren yüksek genlikli GPR anomalilerinin kalıntılarla uyumlu olduğu görüntülenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Ahlat Şehiri, Bezirhane (imalathane), Ulu Cami, GPR, Arkeojeofizik

IMAGING OF THE BUILDING REMAINS IN THE GRAND MOSQUE AND BEZIRHANE WITH THE GROUND PENETRATING RADAR (GPR) METHOD IN THE OLD AHLAT CITY

Abstract

It is located on the northwest coast of Lake Van in Ahlat District of Bitlis Province. The geomorphological and topographic structure of Ahlat; It consists of tuff and lava extracted by the surrounding volcanic mountains. Ahlat has harbored many civilizations from the Paleolithic and Bronze Age to the present day and states ruled. It is known that the name of the district was called "Halads" in the Urartu period. Iranians and Turks have

^aDr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Mühendislik Fakültesi, fayuksel@iuc.edu.tr

^b Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, caslan@erciyes.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 09.04.2021, Kabul Tarihi: 28.06.2021

expressed it as "Ahlat" in historical sources. The works in Ahlat are mainly; It belongs to the Seljuk, Ilhanli, Karakoyunlu, Akkoyunlu and Ottoman periods. In the past, partly archaeological excavations were carried out in the old Ahlat City, where the remains of the Grand Mosque and Bezirhane (linseed oil workshop) structures were found. Before starting the excavations in the Old Ahlat City in 2017, Archeogeophysics (GPR) studies were carried out in and around the Grand Mosque and Bezirhane areas. After evaluating the data processing of the radargrams obtained from the Ground Radar (GPR) measurements, images with two (2D) and three (3D) dimensions were obtained. Geophysical measurements, one of the Non-Destructive Testing Methods (NDT), perform two and three-dimensional imaging in archaeological sites and historical buildings without physically damaging them. It provides great advantages in terms of economy and time in the excavation planning of archaeological sites. Especially the places where high amplitude anomalies are localized preferably should be taken into the excavation planning and archaeological drilling studies should be done. It has been observed that the high amplitude GPR anomalies that give architectural geometric forms around the Grand Mosque and Bezirhane ruins, which are planned to be excavated, are compatible with the remains.

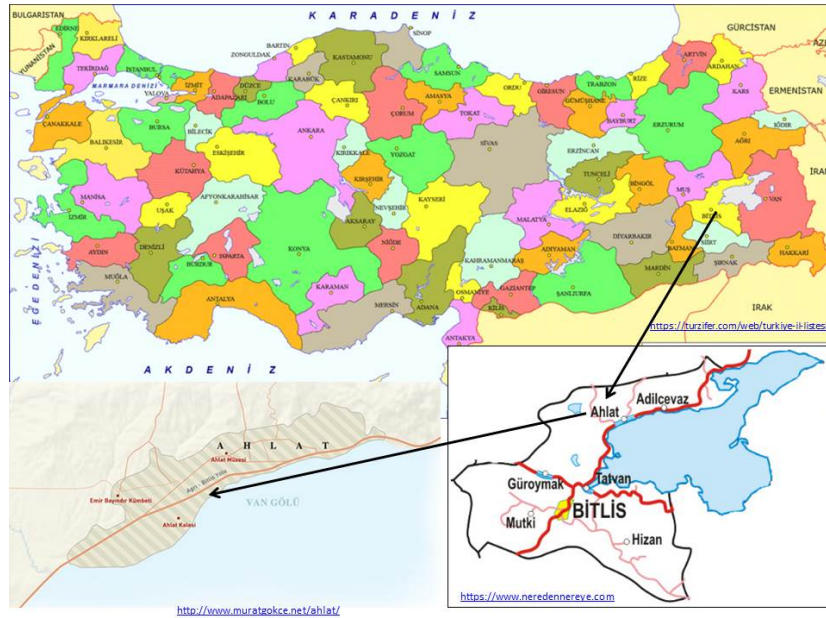
KeyWords: Old Ahlat City, Bezirhane (linseed oil workshop), Grand Mosque, GPR, Archeogeophysics

Giriş

Ahlat Bitlis İlinin bir ilçesidir, Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer alan ilçe, sahil boyunca uzanan hafif meyilli sırtlar üzerinde, birbirlerinden ayrı mahalleler şeklinde kurulmuştur (Şekil 1). Deniz seviyesinden yüksekliği 1750 metre olan ilçenin kuzeyinde Süphan Dağı, batısında Nemrut Dağı ve güneyinde Van Gölü bulunmaktadır.

Şekil 1: Bitlis, Ahlat Bulduru Haritası

Ahlat'ın jeomorfolojik ve topoğrafik yapısı; güneybatıda yer alan Nemrut ve az da olsa kuzeydoğuda yer alan Süphan volkanik dağlarının çıkardığı volkan külü (tuf) ve lavlardan meydana

gelmiştir. Tüfler oldukça geniş bir alanda kalın bir örtü tabakası meydana getirmiştir. Arazi; sırtlar ve hafif dalgalı düzlükler halinde ve genelde plato görünümündedir.

İlçenin adını Urartular döneminde "Halads" dendiği bilinmektedir. Ermeniler "Şaleat" (Şaliat), Süryaniler "Kelath", Bizanslılar "Khlat", Araplar "Hilat", İranlılar ve Türkler "Ahlat" olarak tarihsel kaynaklarda ifade etmişlerdir. Ahlat'ın tarihinin ilk dönemleri henüz açıklık kazanmamıştır. Fakat Paleolitik ve Tunç Çağı'na ait münferit buluntular arkeolojik kazılarda ele geçmiştir (Arslan, 2018).

Ahlat Paleolitik ve Tunç Çağı'ndan günümüze kadar birçok medeniyete, aşağıdaki Tablo' 1'den de görüleceği gibi, yataklık yapmış ve devletler hüküm sürmüşlerdir (BTSO, 2021; 16:11).

Ahlat'a M.Ö. 9-6. yüzyıllar arasında Urartu, daha sonra Medler, Persler, Grekler (İskender), Partlar (M.Ö. 200 yıllarında), Romalılar (M.Ö. I. yüzyılda), Bizans (M.S. 395 yılından VII. yüzyıla kadar), Abbasiler, Mervanoğulları beyliği (992), Büyük Selçuklu (1043'ten itibaren), Ahlatşahlar Beyliği (12 yüzyıl başından itibaren), Eyyubiler (1203 yıllarında), Harzemşahlar (1230), Moğollar (1243), Karakoyunlular (1451-62 yıllarında), Akkoyunlular (1472-73 yıllarında), Safeviler (1509-1514 yıllarında), Osmanlı hakim olmuştur.

Tablo 1. Ahlat'ta hüküm süren devletler (BTSO, 2021, 16:11)*

1	M.Ö. 1700'lerde Hurri-Mitanni
2	M.Ö. 1000 Asur
3	M.Ö. 900-600 Urartu
4	M.Ö. 600 Med Egemenliği
5	M.Ö. 545-330 Pers Egemenliği
6	M.Ö. 330 Makedonya (Hellenistik Selokidler)
7	M.Ö. 200 Part
8	M.Ö. 150 Bağımsızlık
9	M.Ö. 30- M.S. 395 Roma
10	M.S. 395-641 Bizans
11	M.S. 641 İslam İmparatorluğu Egemenliği
12	M.S. 800 Abbasiler
13	M.S. 850 Emeviler
14	M.S. 850-992 Bizans
15	M.S. 992 Mervanoğlu Beyliği
16	1054 Yılında Selçuklu Sultanı Tuğrul Beyce Anadolu'da Türklerce Şehir olarak ele geçen ilk yerdir.
17	1085-1090 Dilmaçoğulları
18	1100-1207 Ahlat Şahlar (Sökmenler)
19	1207-1229 Eyyubiler
20	1229-1231 Moğollar (Celalettin Harzemşah)
21	1231-1243 Anadolu Selçukluları
22	1243-1335 İlhan Egemenliği
23	1396-1462 Karakoyunlu Egemenliği
24	1472-1488 Akkoyunlu Egemenliği
24	1509-1535 Safavi Egemenliği
26	1535 Osmanlı Egemenliği

Kaynak: Bitlis Ticaret Odası (BTSO) <http://www.bitlistso.org.tr/Portals/94/ilceler/2-Ahlat.pdf>

Ahlat'taki eserler ağırlıklı olarak; Selçuklu, İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerine aittir. Ahlat Ulu Camii, Bayındır Mescidi, İskender Paşa Camii, Kadı Mahmut Camii, Hamamlar (Kubbe Mahallesiinde Çifte Hamam ve Harabeşehir Mahallesiinde Küçük Hamam), Akıtlar (tümülüs tarzında mezar odaları), Çini Fırınları, zaviye, Şeyh Necmeddin Kümbeti, Usta Şagirt (Ulu Kümbet) Kümbeti, Şadi Aka Kümbeti, Hasan Padişah Kümbeti, Anonim Türbe I (hangi tarihte ve kimin için yapıldığı bilinmemektedir), Hüseyin Timur-Esen Tekin Kümbeti, Bugatay Aka-Şirin Hatun Kümbeti, Alimoğlu Hurşit (Yarım) Kümbeti, Erzen Hatun Kümbeti, Keşiş Kümbeti, Emir Ali Türbesi, Anonim (Şirin Hatun) Türbe II (Kitabesi yoktur), Bayındır Kümbeti, Anonim (Mirza Bey Kümbeti) Türbe III (Kitabesi yoktur), Dede Maksut Türbesi, Bayındır Köprüsü, Ahlat Mezar Taşları, Osmanlı dönemine ait Kale ve camileri gibi önemli tarihi eserlere sahiptir (Arslan, 2018)¹.

Ahlat'ta ilk araştırmalar Haluk Karamağaralı tarafından 1966 yılında başlatılmıştır. Takip eden yıllarda temizlik ve kazı çalışmaları 1991 yılına kadar aralıklarla devam ettirilmiştir. Ahlat Şehri Kazısı Haluk ve Beyhan Karamağaralı tarafından 1967-1992 yıllarında kazı çalışmaları yapılmıştır. 2006 yılından itibaren Nakış Karamağaralı Ahlat Şehri kazısını sürdürmüştür (Karamağaralı, 2008, s. 15). Çifte Hamam, zaviye (1970 yılında), Ulu Cami ve bezirhane (imalathane) (1972 yılında) kazı çalışmaları Haluk Karamağaralı tarafından yapılmıştır (Karamağaralı, 2007, s. 91). Uzun bir aradan sonra, Çifte Hamam, Ulu Cami ve Çevresi, A22 ve A102 Açmalarında, bezirhane yapılarının devamı niteliğinde olan alanlarda ve Zaviye Alanında Celil Arslan tarafından Eski Ahlat Şehri 2017 Yılı Kazısı gerçekleştirilmiştir (Arslan, 2019a, s.474; Arslan, 2019b, s. 204).

AHLAT ULU CAMİ VE BEZİRHANE (İMALATHANE) KALINTILARI

Ahlat Ulu Cami Ahlat ilçe merkezinde, İki Kubbe Mahallesi'ndeki Ova Kışla Caddesi üzerinde, Emir Bayındır Kümbeti'nin 100 m. kadar batısında bulunmaktadır (Resim 1). Caminin, şimdiye kadar, herhangi bir kitabesi bulunmadığından yapının, yapım tarihi, banisi ve mimarı bilinmemektedir (Resim 2). Yapının 12. yüzyıl yapısı olduğu uzmanlarca kabul edilmektedir. Fakat araştırmacılar kendi aralarında bir fikir birliğine ulaşamamakla birlikte, caminin İlhanlılar döneminde mi (Karamağaralı, 2007, s. 91) yoksa Ahlatşahlar döneminde mi (Uluçam, 2002, s. 191) (Arslan, 2017, s. 287) yapıldığını tartışmaktadır.

Ulu Cami ve Bezirhane (İmalathane) Birbiri ile bağlantılı olan yapılardır. Bezirhane Ulu caminin kuzeybatı kenarında yer almakta ve Caminin kot seviyesinin altında bulunmaktadır.

Ulu Câmînin yeri İmalathanenin doğusundadır. Caminin güneydoğu kenarı boyunca, daha sonra yıkılan, Bayındır ilkokulu bulunmakta idi (Resim 3). Caminin kuzeybatı köşesinde minare kaidesi, Kuzey cephesinin batı tarafında da bir mihrâbiye ve cami yapısına ait bazı temel kalıntıları geçmiş yıllarda yapılan kazılarla ortaya çıkartılmıştır. Caminin Kuzeybatı kenarında kare bir mekân bu alanın cami dışında diğer yapı gruplarını da ihtiva ettiğini göstermektedir.

¹ <https://www.altayli.net/wp-content/uploads/2018/08/BİTLİS-AHLATTAKİ-TÜRK-DEVİRİ-YAPILARI.pdf>

Resim 1. Bitlis İli, Ahlat İlçesi, Ahlat Ulu camii doğusundaki Bayındır Kümbeti ve Camii. GPR ve DGPS cihazı.

Resim 2. Ahlat Ulu camii'sine ait temel kalıntıları. Ayakta duran müstakil Bezirhane yapısına ait duvar.

Zamanın keten, kendir ve zeyrek gibi bitki tohumlarının işlendiği küçük sanayi işletmelerinin oluşturduğu tesislere bezirhane (imalathane, yağhane) denilmektedir (Parlatır, 2011, s. 118), (Özcan, 2015, s. 82), (Yörük, 2014, s. 650). Bezirhane Ahlat ilçesinde orta çağ döneminde sanayi tesislerinin varlığını göstermekle birlikte, Ahlat'ın bir ticaret merkezi olduğunu da göstermektedir (Resim 4). İlçe merkezinin batısında bulunan ve sadece beden duvarı günümüze ulaşan bezirhane yapı kalıntıları Harabeşehir mahallesinde bulunmaktadır (Işık vd., 2019, s. 722), (Türkiye Kültür Portalı, 2021).

Resim 3. Ahlat Ulu Camii'nin güneydoğu kenarı boyunca, daha sonra yıkılan, Bayındır ilkokulu (Karamağaralı, 1970, s.4-5).

Resim 4. Ahlat İlçe merkezinin batısında, Harabeşehir Mahallesi'nde bulunan Bezirhane (imalathane, yağhane) yapı kalıntıları.

Daha önce yapılan kazılarda Bezirhane yapısına ait temellerin planı düzgün olmayan bir dikdörtgen şeklinde olduğu tespit edilmiştir. İki Kubbe'den Taht-ı Süleyman'a giden yolun güney kenarında, batıya bakan ve alt kısmı kemerli, bugün ayakta duran, yüksek duvar kayalık zemin üzerine ve arazinin topoğrafik eğimine uyularak yapılmıştır. Bu yüksek duvar asıl yapının batı duvarının önüne

sonradan yapılmış bir takviye duvarıdır. Bina, bir takım duvarlarla bölmelere ayrılmıştır. Kalıntının güneybatı köşesinde, zemini kuzeye doğru meyilli olarak tesviye edilmiş, kareye yakın dikdörtgen biçiminde bir oda; bunun kuzeyinde kuzey-güney istikametinde uzanan ve kible yönünde mihraba benzeyen bir niş'i ihtiva eden, sal döşeli dikdörtgen biçiminde büyük bir oda yer almaktadır. Binanın güney duvarının ortasında bir niş, muhtemelen bir mihrap bulunmaktadır. Burası binanın mescididir (Karamağaralı, 1988, s. 144).

ARKEOJEOFİZİK ÇALIŞMALAR

Ahlat'ta "Eski Ahlat Şehri 2017 Yılı Kazı çalışmaları" başlamadan önce, Bezirhane ve Ulu Cami alanları ve çevresinde Arkeojeofizik (GPR) çalışmaları yapılmıştır (Şekil 2). Yer radarı (Georadar) ölçümlerinden elde edilen radargramların veri işlem değerlendirilmelerinden sonra iki (2D) ve üç (3D) Boyutlu görüntüler elde edilmiştir (Avcı, 2017, s. 42-54).

Araştırma Alanında **bir birlerine bitişik iki** bölgede toplam 8.000 m² alan içerisinde Jeoradar ölçümleri yapılmıştır (Şekil 3). Çalışmada; Mala marka GPR ölçüm cihazı ve ekipmanları (ProEx ünite, 250 Mhz anten, notebook, DGPS anten) kullanılmıştır (Şekil 3).

Şekil, 2. Ahlat Ulu Camii temel kalıntıları ve kalıntıların mimari çizimi (Arslan, 2019, s. 206), (Karamağaralı, 1970, 5-6)

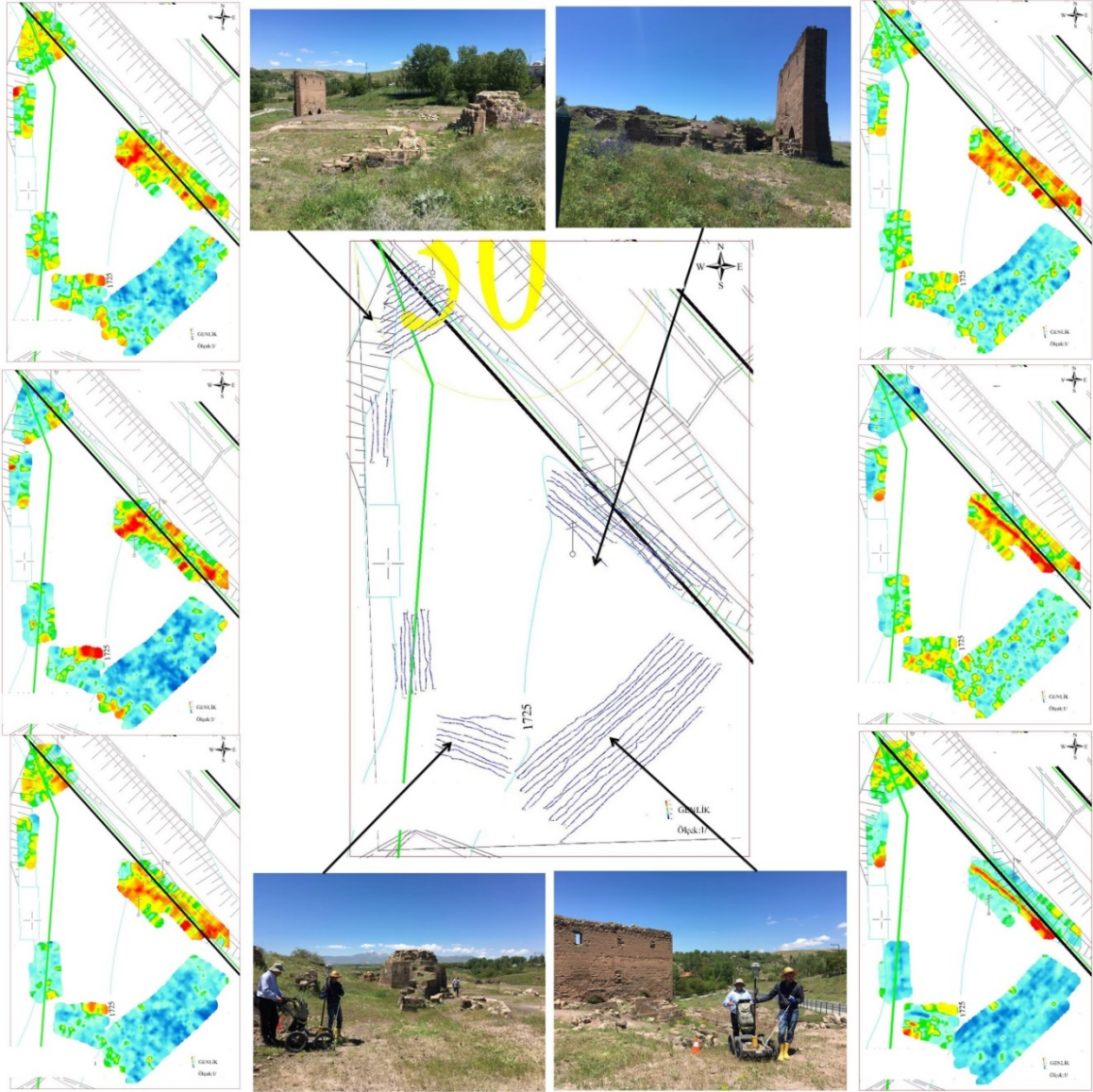

Şekil 3. Ahlat Ulu Camii temel kalıntıları, GPR ölçümleri, Kazıda ortaya çıkarılan merdiven, iki boyutlu GPR seviye haritası (2 m derinlik) ve kalıntıların mimari çizimi (Arslan, 2019, s. 207), (Avcı, 2017, 45).

Çalışma alanında, ölçümlenen yüksek genlikli anomalilerin köşe formlu, kare-dikdörtgen görünümlü, lineer uzanımı, paralel gidişli, geometrik şekil veren yüksek genlikli anomaliler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tüm bölgelerde münferit, yer yer lokalize yüksek genlikli anomaliler görüntülenmiştir (Şekil 4). Ulu Camii ve Bezirhane'nin içinde bulunduğu alanlar ve çevrelerinde 3-4 m. seviyelerinde yüksek genlikli anomalilerin belirgin geometrik formlar sergilediği görüntülenmiştir (Şekil 5). Hemen hemen iki alanda da mimari yapı temellerine atfedilebilecek geometrik form veren yüksek genlikli anomalilerin dağılımları haritalanmış ve alanın üç boyutlu (3D) görüntüleri elde edilmiştir. (Şekil 6).

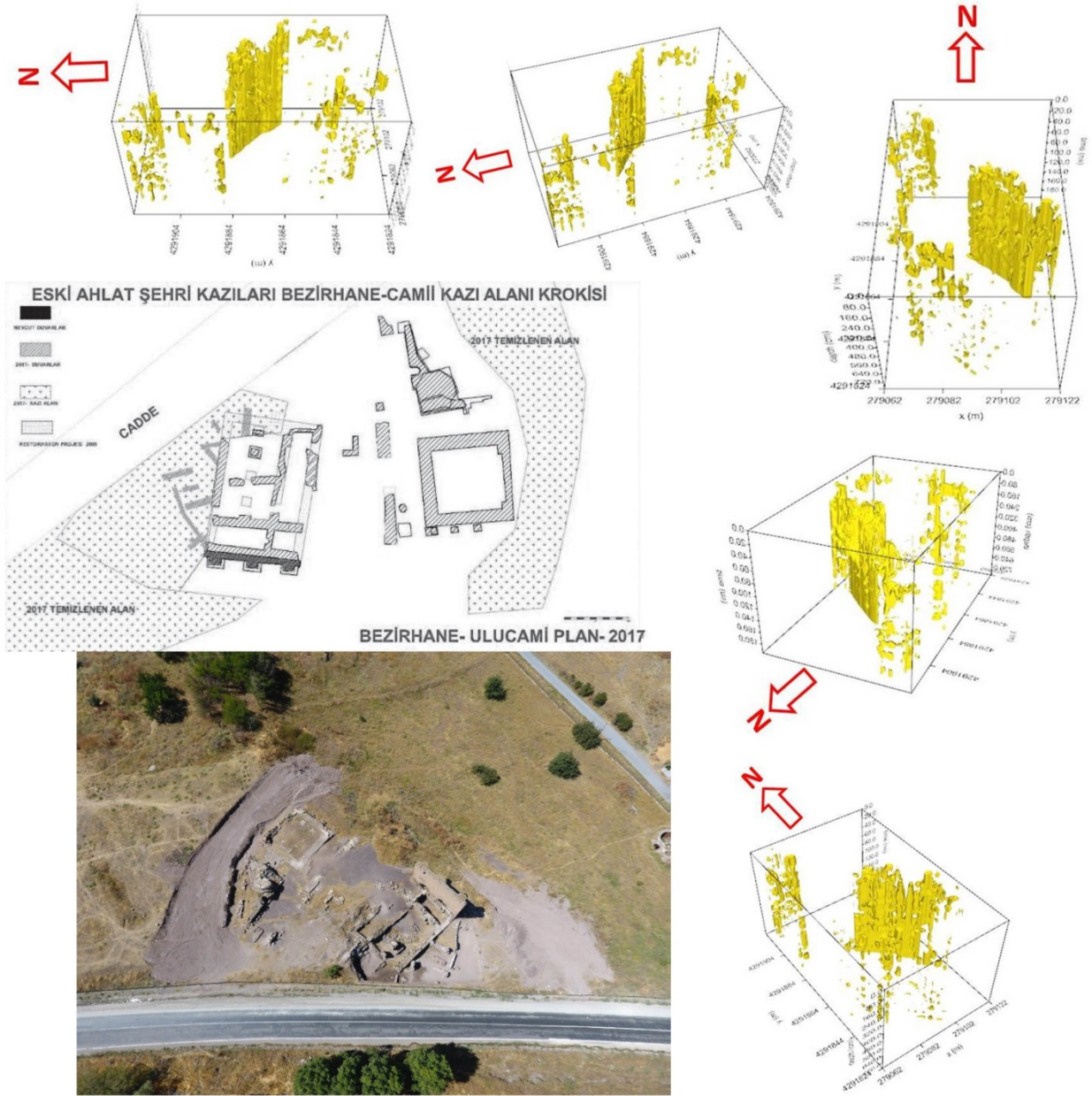
Şekil 4. Ahlat Bezirhane ve Ulu Camii temel kalıntıları, GPR ölçümleri, Kazıda ortaya çıkarılan merdiven, iki boyutlu GPR seviye haritası (2 m derinlik) ve kalıntıların mimari çizimi (Avcı, 2017, 42-54).

Şekil 5. Bitlis İli, Ahlat İlçesi, Ulu Camii ve Bezirhane çevresinin, GPR ölçümü yapılan profil lokasyonları, 1-6 m arası yüksek genlikli GPR anomali kat haritaları, işaretlenmiş belirgin anomali noktaları, GPR ölçümü ve çalışma alanı resimleri (Avcı, 2017, 42-54) (Yüksel, vd. 2019, s. 324).

Şekil 6. Ahlat Bezirhane ve Ulu Camii temel kalıntılarının GPR ölçümlerinden elde edilen üç boyutlu (3D), küp model, görüntüleri (farklı açılardan bakıl) (Avcı, 2017, 50-54), (Arslan, 2019, s. 207).

Eski Ahlat Şehri Ulu Camii ve Bezirhane alanlarında, daha önceki yıllarda başlanılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan yapı kalıntılarının kuzey ve kuzeybatı yönlerde tamamını ortaya çıkarmak ve Ulu Camii ile bağlantısını belirlemek üzere kazı çalışmalarından önce GPR ölçümleri yapılmıştır. GPR ölçümlerinin değerlendirilmeleri sonucunda görüntülenen ve daha sonra yapılan arkeolojik kazıda camii ile bağlantı sağlayan merdiven belli ölçüde açığa çıkarılmıştır (Arslan, 2019a, s. 208), (Arslan, 2019b, s. 485).

Resim 5. Ahlat İlçe merkezinin batısında, Harabeşehir Mahallesinde bulunan Ulu Camii'den Bezirhane'ye bağlantıyı sağlayan merdiven kalıntıları (Arslan, 2019a, s. 209).

Ulu Camii ve Bezirhane yapılarının devamı niteliğinde olan alanda ve Emir Bayırdır Kümbetinin Kuzey batısında bulunan alanda yapılan arkeolojik kazılarda, A22 ve A102 Açmalarında, yakın döneme ait kalıntılar elde edilmiştir (Resim). İlerleyen yıllarda bu alanlarda da Jeoradar taraması yaptırılması önerilmiştir (Arslan, 2019a, s. 212).

SONUÇ

Ahlat Bitlis İlinin bir ilçesidir. Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer alır. Ahlat'ın jeomorfolojik ve topoğrafik yapısını çevresindeki volkanik faaliyetlerin oluşturduğu tüf ve lavlardan meydana gelmiştir. Eski Ahlat Şehrinde, Ulu Camii ve Bezirhane (imalathane) yapılarının kalıntılarını bulduran alanlarda, geçmişte, kısmen arkeolojik kazılar yapılmıştır. Eski Ahlat Şehrinde 2017 Yılında Kazı çalışmalarına başlamadan önce, Ulu Camii ve Bezirhane alanlarında ve çevresinde Arkeojeofizik (GPR) çalışmaları yapılmıştır. Yer Radarı (GPR) ölçümlerinden elde edilen radargramların veri işlem değerlendirilmesinden sonra iki (2D) ve üç (3D) Boyutlu harita ve küp model görüntüleri elde edilmiştir.

Tahribatsız Test Yöntemlerinden (NDT) olan jeofizik ölçümler arkeolojik alanlarda fiziksel olarak zarar vermeden iki ve üç boyutlu görüntüleme yapar. Arkeolojik alanların kazı planlamasında ekonomik ve zaman bakımından büyük avantajlar sağlamaktadır. Özellikle Yüksek genlikli anomalilerin lokalize olduğu yerler tercihen kazı planlamasına alınarak kazı sezonunda arkeolojik sondaj çalışmaları yapılmalıdır.

Ulu Camii ve Bezirhane yapı kalıntılarının bulunduğu alan ve çevresinde, özellikle yüksek genlikli anomalilerin lokalize olduğu yerler tercihen kazı planlamasına alınarak, arkeolojik sondaj

çalışmaları yapılmalıdır. Arkeolojik kazı yapılması planlanan Ulu Camii ve Bezirhane kalıntılarının çevresinde mimari geometrik formlar veren yüksek genlikli GPR anomalilerinin kazılarda ortaya çıkarılan kalıntılarla uyumlu olduğu görüntülenmiştir.

Kaynakça

- Arslan, C. (2018). Bitlis, Ahlat'taki Türk Devri Yapıları. <https://www.altayli.net/wp-content/uploads/2018/08/BİTLİS-AHLATTAKİ-TÜRK-DEVİRİ-YAPILARI.pdf> (13.02.2021; 16:43)
- Arslan, C. (2019a). Ahlat Kazılarının Dünü-Bugünü, *Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Ulusal Hakemli Dergi*, 13(Özel Ek Sayı), 199-214, ISSN: 1307 – 9700.
- Arslan, C. (2019b). 2017 Yılı Eski Ahlat Şehri Kazısı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 40. Kazı Sonuçları Toplantısı, 07-11 Mayıs 2018 Çanakkale, 1. Cilt, 471-486, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3627-1, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 183-1, e-ISSN: 3667-8845, Ankara, 2019.
- Arslan, M. (2017). *Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı [Doktora Tezi], <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Avcı, K. (2017). *Bitlis İli, Ahlat İlçesi, Eski Ahlat Şehri 2017 Yılı Kazısı (Zaviye, Çifte Hamam, Küçük Hamam, Ulu Camii ve Bezirhane Çevreleri) Arkeojeofizik Araştırmaları* (yayınlanmamış rapor). 101 s., Geometrik Mühendislik Müşavirlik Yeraltı Araştırmaları.
- BTSO-Bitlis Ticaret ve Sanayi Odası (2021, Şubat 13), Bitlis Ahlat İlçesi, <http://www.bitlistso.org.tr/Portals/94/ilceler/2-Ahlat.pdf>
- Işık, E., Antep, B., Karaşin, İ. B. & Öncü, M. E. (2019). Ahlat ilçesinde yer alan Bezirhane beden duvarının sonlu elemanlar yöntemi ile analizi *DÜMF Mühendislik Dergisi* 10:2, 721-730
- Karamağaralı, H. (1970). Ahlat'ta Bulunan Tümülüs Tarzındaki Türk Mezarları, *Önasya*, V/59-60, s. 4-5, Ankara.
- Karamağaralı, H. (1988). Eski Ahlat Kazıları, *Höyük*, 143-144 Türk Tarik Kurumu, DOI: 10.37879, ISSN: 1309-8780
- Karamağaralı, H. (2007). "Ahlat Kazıları (1967-1991)", S. 83-96, II. Van Gölü Havzası Sempozyumu, Bitlis 4-7 Eylül 2006.
- Karamağaralı, N. (2008). Ahlat Kazısı. *Türkiye Arkeolojisi*, s., 14-15, Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nun 30. Yılı Anısına, Yayına hazırlayan: Fahriye Bayram, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 128, ISBN No: 978-975-17-3322-1, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/10075,turkiye-arkeolojisi.pdf?0>
- Özcan, D. (2015). XVI. Yüzyılda Çıldır Eyaleti büyük Ardahan Sancağı'nda su değirmenleri ve bezirhaneler. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(24):71-87.
- Türkiye Kültür Portalı, (2021, Şubat 14). Kültür Envanteri Anıt, Bezirhane – Bitlis, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturenvanteri/bezrhane666826>

- Uluçam, A. (2002). *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II-Bitlis*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ISBN 9789751729125, Güven Matbaası.
- Yörük, D. (2014).“XVI. Yüzyılda Konya Kazasında Su Değirmenleri ve Bezirhaneler”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literatureand History of Turkish or Turkic* Volume 9/1 Winter 2014, p. 637-655, DOI : <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6080>, https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=899199952_37_Y%C3%96R%C3%9CK_DO%C4%9EAN_TRH-637-655.pdf&key=17176
- Yüksel, F. A., Avcı, K. & Arslan C. (2019). Bitlis İli, Ahlat İlçesi, Eski Ahlat Şehri Arkeolojik Alanında Arkeojeofizik Çalışmalar. 41. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 35. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 17-21 Haziran 2019, Diyarbakır Dicle Üniversitesi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3656, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 189, 315-329, e-ISSN: 2667-8829, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/73583,35arkeometri1pdf.pdf?0>

